

ANKA László
tudományos munkatárs
VERITAS Történetkutató Intézet és Levéltár
research fellow
VERITAS Research Institute and Archives
email: laszlo.anka@veritas.gov.hu

APPONYI ALBERT KULTUSZÁNAK ELSŐ FELVONÁSA: A 75. SZÜLETÉS NAP

*FIRST ACT OF ALBERT APPONYI'S CULT OF PERSONALITY:
HIS 75TH BIRTHDAY*

ABSTRACT

Count Albert Apponyi led the Hungarian delegation at the Paris Peace Conference, which culminated with the end of WWI. Though productive negotiations did not take place because of the Entente's entrenched demands, Apponyi nonetheless gave his so-called *védőbeszéd* (a speech defending the territorial integrity of Hungary) on January 16th, 1920, which immediately became a succinct statement of belief for the revisionist movement. Despite his failure in Paris, as the embodiment of revisionism, he became a revered figure of the nation with whom every class of Hungarian society rejecting the Treaty of Trianon could identify.

This cult of personality that the whole Hungarian nation embraced arose despite the unsuccessful efforts of the peace delegation and the bad memories associated with his divisive policies from the Era of the Dual Monarchy. This extreme reverence accompanied him through the Horthy Era as well. He was constantly celebrated, and through his public appearances, the people adored him.

The first act of this process was a 3-day series of celebrations in May 1921, held on the occasion of his seventy-fifth birthday and his fiftieth year in public service. Regent Horthy, the National Assembly, the government, the municipal leadership of Budapest, numerous associations and individuals all wished him well. More than a hundred settlements awarded him honorary citizenship while several local governments renamed public spaces after him. St. Stephen's Basilica, the National Assembly, the Vigadó and theaters throughout Budapest were among the venues holding celebrations for his birthday. Huge crowds lined up to pay their respects to the great man in the public spaces of the capital.

These celebrations marked the debut of the Apponyi cult of personality; later it would add numerous other elements. In the work below, we wish to introduce the reader to the events of his seventy-fifth birthday.

Kulcsszavak: személyi kultusz, védőbeszéd, békediktátum, Horthy-kor, revizionizmus, őszirózsás forradalom, ellenforradalom

Keynotes: cult of personality, speech defending Hungarian territorial integrity, peace treaty, Horthy Era, revisionism, Aster Revolution, counter-revolution

1. Bevezetés: A kultusz keletkezésének háttere

Hosszas alkudozások eredményeképpen 1919 novemberében megalakult Budapesten a Huszár Károly miniszterelnök vezette úgynevezett koncentrációs kormány. E koncentráció valamennyi magyar politikai párt kormányzati részvételét, tárcavállalását jelentette a Tanácsköztársasággal együtt megbukott kommunisták kivételével. A kabinetalakítási tárgyalások folyamán felmerült, legyen a kormányfő Apponyi Albert gróf. Mivel személyét többen nem fogadták el, így született megállapodás Huszár kormányalakításáról. Az új miniszterelnök első lépései egyikeként rögtön felkérte a hetvennegyedik életévéhez közeledő gróft, hogy vállalja el a magyar kormány által az első világháború lezárására Párizsba küldendő tárgyaló-delegáció elnöki tisztségét. Apponyi a felkérésre azonnal igent mondott. Ez ekkor még informális megkeresésnek számított november utolsó napjaiban, de 1919. december 12-én a minisztertanács ellenszavazat nélkül hivatalosan is megválasztotta delegáció-vezetőnek. December 29-én pedig arról határozott a minisztertanács, hogy 1920. január 5-én a békedelegáció vonatra száll és elindul Franciaországba.¹

Apponyi 1920. január 16-án, a párizsi külügyminisztérium palotájában mondta el híressé vált beszédét, amelyben érveket próbált felsorakoztatni az antant részéről megfogalmazott szigorú békefeltételek ellen.² A korabeli magyar sajtó úgy mutatta be az angol, francia és olasz miniszterelnök előtti felszólalását, mintha egy perben az ügyvéd mondaná a védőbeszédet az utolsó szó jogán. E hasonlat miatt kapta a „védőbeszéd” elnevezést az előadott érvrendszer. Apponyi pedig a „nemzet ügyvédje” szerepben tetszeleghetett. (Később még pamflet is született a grófról e címen, természetesen már kultuszának részeként.)³

Bár a győztes antant államok vezetői az elhangzottak miatt nem változtattak a leendő magyar állam határain, mégis a védőbeszéd lett a trianoni békediktátum ellenében kibontakozó magyar revizionista mozgalom eszmei alapjának összefoglaló dokumentuma és e fellépése alapozta meg Apponyi Albert össznemzeti kultuszát a Horthy-korban, amely tökéletesen illeszkedett a revízió propagálásához.

A tanulmány elkészítéséhez a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában fellelhető

források, a korabeli nemzetgyűlési naplók jegyzőkönyvei, sajtótermékek, memoárok és a később keletkezett szakirodalom⁴ voltak segítségünkre,⁵ valamint e sorok szerzőjének korábbi kutatási eredményei.⁶

2. A 75. születésnap megünneplésének előkészületei

A magyar politikai elit tagjai kimondatlanul is attól tartottak, hogy az, aki a vesztes Magyarország nevében az első világháborút lezáró párizsi béketárgyalásokon vezeti a magyar békeküldöttséget, vagy az állam képviselőjében aláírja a trianoni békediktátumot, elveszítheti erkölcsi-politikai hitelét és közéleti pályafutása megfeneklik. Maga Apponyi is így gondolkodott („dicsőségére válik népünknek, hogy ezért a kudarcért sohasem tanúsított nehezítést sem a békedelegáció, még kevésbé annak vezetője, vagyis az én személyem iránt...”⁷ – írta emlékirataiban), de esetében idős kora már eleve kizárta, hogy 1920 után hosszú pályának nézzen elébe. El is vállalta volna a békeszerződés aláírásának szomorú feladatát, de erről lebeszéltek delegációs társai, illetve a franciák – mint a békekonferencia házigazdái, a mindenkori francia kormányfő volt a konferencia elnöke – miniszteri rangú delegáltat, kabinettago(ka)t követeltek aláírónak.⁸ Így tehát Apponyi semmi esetre sem írhatta volna alá a Nagy-Trianon Palotában a békefeltételeket.

Bár a békediktátum felülvizsgálatát követelő revizionista mozgalom már a szerződés aláírásának pillanatában kezdetét vette, egy évet kellett várni azzal, hogy Apponyi országos kultusza is kibontakozzon.

Kultuszépítői a kibontakozáshoz a gróf hetvenötödik születésnapját választották, mely 1921. május 29-re esett. Az ünnepség előkészítése már korábban kezdetét vette, először is egy szervezőbizottság („Apponyi-ünneprendező bizottság”)⁹ alakult annak érdekében, hogy 1. kampányoljon az ünnepelés minél nagyobb körű kiterjedése mellett, 2. másrészt koordinálja az ünnepeltetés fővárosi eseményeit. A rendezőbizottságban igen illusztris, nagy tekintélyű személyek gyűltek össze. Tagjai voltak Berzeviczy Albert, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, korábbi vallás- és közoktatásügyi miniszter, Fáy Gyula helyettes államtitkár, az Országos Gazdasági Munkáspénztár igazgatója, Mattyasovszky György volt fővárosi rendőrfőkapitány, Neményi Imre kultúrpolitikus, Apponyi államtitkára 1917–1918-ban, Palugyai Móric belügyi államtitkár a harmadik Wekerle-kormány idejéből, Preszly Elemér Pest vármegye főispánja, korábbi függetlenségi képviselő, Rákosi Jenő sajtómágnás, Urmánczy Nándor erdélyi politikus. Három katonatiszt is szerepet vállalt a testületben, akik az első világháborúban tábornokként szolgáltak, majd honvédelmi miniszterek lettek: Hazai Samu báró, Sréter István és Szurmay Sándor báró.¹⁰

A szervezőbizottság tagjai egy felhívást tettek közzé május elsején a sajtóban, hogy országszerte minél több szervezetet, önkormányzatot, magánszemélyt bevonjanak a születésnap ünnepség fényének emelése érdekében, az eredeti szándék szerint június hónap végéig. „Apponyi Albert gróf tisztelői és barátai köréből bizottság alakult a nemes gróf születése hetvenötödik, dicsőséges közéleti szereplésének ötvenedik évfordulója megünneplésére június hónap második felében. (...) Tudjuk, hogy szavaink minden szívbe beletalálnak s hogy a nemzet minden fia sietni fog magát megtisztelni azzal, hogy részt vegyen az Ő ünneplésében. Bátoran hívunk hát fel minden magyart a csatlakozásra, egyeseket, testületeket, egyesületeket, társaságokat, intézményeket, a sajtót, az egész magyar nemzetet. (...) Korunk s nemzetünk egyik legnagyobb fiát ünnepleni szólítjuk az élő nemzedéket.”¹¹ Kezdetben tehát júniusban akarták ünnepelni a május 29-én született grófot, sőt egybe akarták ezt kötni azzal, hogy politikai pályára lépésének ötvenedik évfordulójáról is megemlékezzenek. Az ötvenedik évfordulóval azonban az volt a hiba – habár ez senkit nem zavart 1921-ben –, hogy Apponyi az 1872-es képviselőházi választásokon jutott be a magyar országgyűlésbe, és 1871-ben semmi olyan közéleti tevékenységet nem fejtett ki, ami miatt 1921-re eshetett volna közéleti szerepvállalásának ötvenedik jubileumi évfordulója. Apponyi kultuszának építői tehát torzítottak a tényeken.

A bizottság felhívásában megszólított „élő nemzedék” rögtön megelévedett. Annyi programot szerveztek a fővárosban és országszerte vidéken annyi felől jelezték ünnepi rendezvény megtartását, a tiszteletnyilvánítás aktusának valamely formáját, hogy bizonyára ezen felbátorodva döntöttek úgy, hogy június helyett már május utolsó napjaiban sort kerítenek az ünneplésre.

Apponyi Albert sem tiltakozott. Az egyébként is hiú természetű, a népszerűséget mindig kedvelő főúr jelenlétével, nyilatkozataival is erősítette a feléje irányuló ünnepség fényét, ideológiai vonzerejét, miután a születésnap rendezvényeken elhangzott – és az országos sajtó által részletesen közölt – beszédek legfőbb visszatérő témája a béketárgyalásokon játszott szerepe és a trianoni békediktátum elleni hangulat, a revízió követelése voltak.

3. Az ünneplés szinterei

Az ünnepségsorozat első állomása a Nemzetgyűlésben volt május 27-én, pénteken, ahol a törvényhozó testület tagjai nevében Rakovszky István házelnök üdvözölte születésnapja és „politikai pályájának ötvenéves fordulója alkalmából”¹² Apponyit. A gróf szintén beszédben reagált a kö-

szöntő szavakra, az elnök javaslatára pedig egyhangúan megszavazták a jelenlévő képviselők, hogy jegyzőkönyvben örökítik meg Apponyi érdemeit. Az egész díszülés alig harmincöt percig tartott, amint erről a jegyzőkönyv tanúskodik.¹³ Ámbár e szerint a taps is viharos és hosszantartó volt, de csak a *Népszava* számolt be arról, hogy milyen kevesen jelentek meg a nemzetgyűlési képviselők közül. „A közelgő néhány napos parlamenti szünetre való tekintettel a kiskgazdapárti képviselők javarészt már szerdán elutaztak a fővárosból, és nem jelentek meg az ünnepi ülésen, a kereszténypárt padjai is meglehetősen gyéren voltak csak benépesedve, sőt néhány miniszteri bársonyszék is üresen maradt, Többen meg is jegyezték, hogy a meglehetősen üres padsorok nem nagyon felelnek meg egy ünnepi ülés kereteinek.”¹⁴

Másnap, május 28-án, szombaton reggel Horthy kormányzó kereste fel budavári palotájában Apponyit. Az államfő üdvözölte e jeles nap alkalmából az ünnepeltet és saját autómobilján vitte keresztül a fővároson a Szent István Bazilikához, miközben az út mentén a főváros lakossága állt sorfalat Apponyinak, Budapestet pedig zászlódíszbe öltöztették.¹⁵

A Bazilika előtt díszszázad és tisztelgő közönség várta a gróft. Bent Csernoch János bíboros, esztergomi érsek celebrálta a misét, majd Prohászka Ottokár székesfehérvári megyéspüspök tartott köszöntő beszédet a szószékről. A szertartás után Apponyit a főpolgármester a főváros díszfogatán vitte a Vigadóba, hogy ott folytatódjon az ünnepeltetés. E helyszínen Rákosi Jenő sajtómagnás nyitotta meg a rendezvényt, majd a kormány nevében gróf Bethlen István miniszterelnök mondott ünnepi beszédet. Őt báró Willerding Rezső gyalogsági tábornok követte, aki a Nemzeti Hadsereg üdvözlését tolmácsolta. Utána a főváros és a törvényhatóságok nevében, majd a különböző egyesületek, szervezetek képviselőinek felszólalásai következtek, végül Apponyi is szólásra emelkedett.¹⁶

Este tíz órakor Bethlen miniszterelnök a Sándor Palotában adott a jubiláns tiszteletére teaestet, amelyen megjelent Horthy, a kabinet tagjai, a Habsburg-Lotharingiai család Magyarországon élő hercegei, diplomaták, tábornokok, főrendek.¹⁷

Még a szombat éjszakája sem telt nyugalomban Apponyinak. A Magyar Dalos Szövetség ezt a pillanatot ragadta meg arra, hogy tizenegy dalegylet ötszáz tagjával fáklyás kivilágítás keretében felvonuljon a születésnapos budavári Werbőczy utcai palotája elé, és ott szerenádot adjon tiszteletére. „Apponyi hálás szavakkal köszönte meg az ünnepeltetést, amely – mondotta – neki a legnagyobb örömet okozza. A szerenád a közönség lelkes éljenzésével ért véget.”¹⁸

Vasárnap, május 29-én a pesti vármegyeházán folytatódott a köszöntések sorozata, majd este volt a záróakkordja az ünnepségsorozatnak. Ek-

kor az Operaházban tartottak díszelőadást a gróf, a kormányzói pár és József főherceg jelenlétében, a Nemzeti Színház, a Vígszínház és más budapesti színházak is ennek jegyében tartottak előadásokat.¹⁹

Az ünnepi beszédek, a jubileumról tájékoztató vezércikkek mind a revizionizmus, a Trianon-ellenesség jegyében születtek és Apponyiról úgy nyilatkoztak, mint aki az ország védelmében állt ki az antant vezetői elé. Rakovszky István házelnök: „Egy szegény, eltiport, porban fekvő nemzet benne bízik, őrá néz e napon büszkeséggel, és ha semmi egyéb jót nem tett volna, mint azt, hogy elfeledtette nemzetével e napon a bánatot, már önmagával ezáltal is nagy tettet, nagy emberhez méltó tettet művelt.”²⁰ *Budapesti Hírlap*: „Apponyi Albert gróf súlyos megpróbáltatásokat kiállott nemzetünk legváltóságosabb idejében, nemzetünk képviselőjében, a győzők ítélőszéke elé állott megmenteni szétdarabolásra kerülő ezeréves hazánkat.”²¹ *Pesti Hírlap*: „Tanúi voltunk, hogy mikor másfél év előtt a világ nagy nemzeteinek elfogult ítélőszéke előtt kellett megvédeni igazainkat, oly nemes méltósággal tette azt, amely kiérdemelte, még az ellenfeleknek elismerését is.”²² Vagy ismét egy idézet a *Budapesti Hírlap*ból: „Mikor Párisban járt a békét diktáló ellenségeknél, az egész ország tisztelettel vette őt körül.”²³

Maga Apponyi is a revízió eszmekörében adott feleletet a feléje irányuló tiszteletre: „Már egyedül képviselem ebben a Házban azt a politikai tradíciót, amely visszanyul egészen a 48 előtti nagy generációnak talajáig, én ezzel a negyedik generációval tudok még és akarok is együttműködni (...) azon az újból-felépítésen, amelynek súlyos munkája ránk nehezedik. Mert mindennapi imánk most így szól: »Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek egy isteni örök igazságban, hiszek Magyarország feltámadásában.« De az az Isten, akiben hiszünk, a Gondviselés földi munkája számára emberi munkatársakat keres (...), az az isteni igazság, amelyben hiszünk, kell, hogy eszközökkel rendelkezék, emberekkel, akik át vannak hatva az igazság érzetétől. (...) A nemzetnek feltámadását pedig nem csak hisszük, hanem Isten segítségével munkáljuk is. (A Nemzetgyűlés tagjai felállanak. Hosszantartó zajos tetszés, éljenzés és taps.)”²⁴

Kultuszának ez volt a fő alapja, a védőbeszéd elmondása, mint kultuszelem mellett minden – zenerajongása, szónoki képessége, idegennyelv ismerete, politikai múltja, életkora, erkölcsi kiállása – eltörpült.

4. Díszpolgárság, dísztagságok, közterületek, versek

A sajtó naponta közvetítette, hogy mely települések választották díszpolgárukká Apponyit az országos ünnepléshez csatlakozva. „Péntek estig a rendezőbizottságok a következő újabb városok és községek jelentései érkeztek, hogy gróf Apponyi Albertet díszpolgárukká választották: Esztergom, Hajdunánás, Szentes, Ujpest, Veszprém, Vác, Kiskunfélegyháza, Mezőtur, Tarpa, Mezőkovácsháza, Vácbotyán, Örszentmiklós, Tapolca, Balatonendréd, Zamárdi, Bia, Zalavár, Taktaharkány, Nagyhalász, Repce-kóhalom, Felsőlászló, Dérföld, Tard, Cserépváralja, Tömörkény, Szegvár, Csánytelek, Gyöng, Kovácsháza, Elek, Alag. Az ünneplés óta eddig százkilenc város és község jelentette be a díszpolgárságot. Ezenkívül egész csomó üdvözlőirat érkezett ama községek részéről, amelyek gróf Apponyi Albertet már régebben díszpolgárukká választották, de még mindig állandóan érkeznek újabb bejelentések.”²⁵ A díszpolgári címről döntést hozó önkormányzatok sorában ott találjuk még Adonyt, Békéscsabát, Értényt, Fertőszentmiklóst, Kaposvárt, Kisújszállást, Kunszentmártont, Pilisszántót, Pilisszentkeresztet, Magyarcsanádot, Mezőkövesdet, Nagykanizsát, Nagykönyit, Sümeget, Szentendrét és Tiszaföldvárat.²⁶

Tápiógyörgye Községben – Pest megye keleti felében fekvő kis faluban – május 21-én került napirendre a gróf díszpolgársága. A következőképpen zajlott le az ügy megtárgyalása: „Előadó jegyző közli a képviselőtestülettel, hogy a mai gyűlés első tárgya Gróf Apponyi Albert közéleti szereplésének méltatása. Ezek után ismerteti hazánk e nagy férfjának életét és közéleti tevékenységét s indítványt terjeszt a gyűlés elé díszpolgári leendő megválasztása iránt. A közgyűlés az előadó ismertetését és indítványát zajos tetszéssel fogadja – szünni nem akaró éljenzéssel ünnepli Gróf Apponyi Albert urat születésének 75-ik és közéleti szereplésének 50-ik évfordulója alkalmából, s az egész nemzettel irányában érzett hálája és szeretete jeléül őt egyhangú lelkesedéssel Tápiógyörgye község díszpolgárává kiáltja ki.”²⁷ – Így örökítette meg a képviselő-testületi ülésről felvett jegyzőkönyv, hogyan született meg a döntés a díszpolgári cím adományozásáról. Valószínűsíthető, hogy a többi község és város előjárósága is hasonló módon eljárva hozta meg saját határozatát.

Több mint kétszáz olyan konkrét településről tudunk napjainkban, amelyek Apponyit díszpolgári címmel tüntették ki élete folyamán.²⁸ És körülbelül ennyi azon önkormányzatok száma is, amelyeket még nem sikerült beazonosítani,²⁹ de biztosan adtak díszpolgárságot a grófnak. Ezek közül a legtöbb cím adományozása 1921 májusában történt, majd a nyolcvanadik és nyolcvanötödik születésnap alkalmából. A boldog békeidők folyamán csak kevés önkormányzatot foglalkoztatott ez a kérdés.³⁰

Néhány település a díszpolgári cím adományozásán túl, más módon is kifejezésre juttatta a gróf iránti nagyrabecsülését. „Miskolcraól jelentik: Miskolc törvényhatósági város rendkívüli díszközgyűlése ma délelőtt díszpolgárává választotta Apponyi Albert grófot. A díszközgyűlésen, mint ünnepi szónok, Bizony Ákos ismertette Apponyi Albert pályafutását. A közgyűlés elhatározta, hogy utcát nevez el Apponyiról.”³¹ – tájékoztatta olvasóit a *Budapesti Hírlap*. Nem Miskolc magisztrátusa volt az egyetlen, ahol közterületet neveztek el az ünnepeltről. Budapesten a Fővárosi Közmunkák Tanácsa is így tett 1921 májusában. A Kígyó térnek (a mai Ferenciek tere az V. kerületben) az „Apponyi-tér” elnevezést adták, de a főváros több pontját is ebben az évben a „nemzet ügyvédjéről” nevezték el.³²

Több olyan egyesület is működött Magyarországon, amelyek vezetésében, felvirágoztatásából Apponyi is kivette a részét a korábbi évtizedekben. Ezek a szervezetek sem akartak kimaradni az ünnepségekből, hogy a maguk módján kifejezést adjanak tiszteletüknek és részt vegyenek a személyi kultusz ápolásában. 1921-ben éppen húsz esztendeje töltötte be a Budapesti Általános Poliklinikai Egyesület elnöki tisztségét, amely egy fővárosi kórház finanszírozása érdekében tevékenykedett. Az Egyesület a kórházat Gróf Apponyi Albert Poliklinikának nevezte el a jubileumi születésnap alkalmából. Elnökletével alakult meg 1915-ben az Országos Stefánia Szövetség az anya- és csecsemővédelem ügyének felkarolása érdekében, hogy csökkentse a gyermekhalandóság mértékét. A Szövetség fővárosi anyaotthonát a hetvenötödik születésnap apropóján Gróf Apponyi Albert Anyaotthonnak nevezték el.³³

Ugyancsak gondot fordítottak arra a gróf tisztelői, hogy különböző szervezetekben dísz-/tiszteleti tagsági címet adományozzanak Apponyinak. Így tett többek között a Képzőművészeti Társulat. „E nemzeti ünnepelésből Társulatunk is kiveszi a részét, mert Apponyi Albert grófot személyében nemzeti kultúránk, művészetünk egykori vezérét ünnepli. Családi ünnepünkké avatja az eseményt az is, hogy az ünnepelt most tölti be Képzőművészeti Társulati tagságának ötvenedik évfordulóját. Indítványozzuk a Közgyűlésnek, hogy Apponyi Albert grófot elévülhetetlen érdemeiért a Képzőművészeti Társulat tiszteleti tagjává válassza meg. (...) Ezzel kapcsolatban pedig mondja ki a Közgyűlés, hogy Társulatunk tiszteleti tagjai egyenjogu örökös tagjai választmányunknak is, mely közgyűlési határozat alapszabályainkba becikkelyezendő.”³⁴ A Magyar Nőszövetség, az Újságíró Egyesület, az Otthon Írók és Hírlapírók Köre, az Újságíró Nyugdíjintézet, az OMGE, a Magyar Ipar és Kereskedelmi Kamara, az egyetemi ifjúság, az amerikai magyarok mind valamilyen formában köszöntötték az ünnepeltet.³⁵

Az ünnepelt számtalan üdvözlő levelet is kapott tisztelőitől születésnapja alkalmából. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában kétszáznyolcvannyolc ilyen levelet őriznek.³⁶ Ezek egy részét magánszemélyek írták, más részüket hatóságok, illetve különböző közintézmények, egyesületek nevében íródtak. E levélgyűjteményben tizenegy vers is fellelhető, melyeket egyszerű hétköznapi emberek, Csomay Klárka, Dömötör György, Kaposi Illés, özv. Krasz Müller Janka, Nagy Ferenc, Sajó Sándor, Sággy Gyula, Setéth László, Szalay Józsefné és Szászvárosi V. Jenő költöttek, de a verselők között találkozhatunk Majorné Papp Piroska színésznő nevével is.³⁷ Nagy Ferenc negyedik osztályos tanuló, aki a verséhez mellékelt levelet úgy írta alá, mint „egy hadi fogoly tüdő és sziv beteg kislefia”³⁸ a következő sorokat intézte Apponyihoz. „Boldogok a mai gyermekek és az emberek, hogy ezt a napot meg érhették, ezért arra kérem Nagyméltóságodat hogy kis szívem minden jó kívánságát lábaihoz tehessem. Isten tartsa meg sokáig és oly magas életkorral és jó egészséggel hogy még gyönyörködhesse Magyar hazám teljes épségében s minden nap imádkozom azért hogy Isten áldása legyen Nagyméltóságod minden lépésén.”³⁹

5. A király ajándéka

Károly király a svájci emigrációból küldött táviratot az ünnepeltnek, melynek szövegét több napilap is megjelentette. „Fogadja, kedves Apponyi gróf, legmelegebb szerencsekívánataimat. Adja a Gondviselés, hogy fáradhatatlan munkássága, mely a legnehezebb időkben mindig a legodaadóbb volt, még sokáig szolgálhassa szegény hazánkat. Kérem a Mindenhatót, hogy művét teljes sikerrel jutalmazva, megengedje, hogy hazánkat a jelenlegi bonyodalomból egy hatalmas dicső és boldog jövőbe vezesse. Károly.”⁴⁰ A bolgár király is táviratban köszöntötte. „Az emlékezetes nap alkalmából legbensőbb jó kívánságaimat küldöm kedves bátyámnak. Boris.”⁴¹

A Habsburg uralkodói kegy megnyilvánulásának azonban ezzel még nem lett vége. Apponyi júniusban Svájcba utazott, hogy részt vegyen a Népszövetségi Ligák Uniójának nemzetközi konferenciáján. A rendezvény után ellátogatott Hertenstein városába, ahol a császár és király akkoriban családjával tartózkodott. Károly itt az Aranygyapjas Rend jelvényét adományozta neki.⁴² Európa egyik legrégebb és legtekintélyesebb kitüntetése volt ez, amelyet 1429-ben Jó Fülöp burgundiai herceg alapított. Még a tizenötödik században átszállt a rendjel adományozásának joga a Habsburgokra és ettől kezdve spanyol, német-római, majd osztrák birodalmuk első lovagrendjeként tartották számon.

„IV. Károly még uralkodása utolsó évében ki akarta tüntetni Apponyit ezzel a magas rendjellel, de ennek akadálya volt az, hogy a hagyományos gyakorlat szerint minden főrangú családnak csak egy életben levő tagja kaphatja azt, az Apponyi családból pedig Apponyi Sándor már akkor aranygyapjas lovag volt. Tekintettel azonban azokra a rendkívüli érdemekre, amelyeket Apponyi Magyarország képviselőjével a béketárgyalásokon szerzett, IV. Károly eltekintett ettől a szokástól és a nagy államférfiu hetvenötödik születésnapján és politikai működésének félszázados évfordulóján kitüntette őt.”⁴³

6. Törjünk borsot az ünnepelt orra alá! – Az októbrista emigráció 'ajándéka'

Nem csupán Magyarországon készültek Apponyi születésnapjára. Készült erre az emigráció keserű kenyerét fogyasztó októbrista politikai társaság is, pontosabban a *Bécsi Magyar Újság* szerkesztőgárdája, amely a születésnapra ünnepségekre időzítve hozott nyilvánosságra egy levelet, amelyet Apponyi 1918. december 29-én intézett Károlyi Mihály miniszterelnökhöz.⁴⁴ Tanácsokat adott Károlyinak az általa követendőnek vélt külpolitikáról, valamint felhívta figyelmét a nemzetközi baloldali forradalmi kontextus Magyarországra nézve veszélyes következményeire. „Reációról, a régi rendszerhez való visszafordulásról szó sem lehet. Benne vagyunk a nagy szociális világforradalomban, a mi nálunk történik csak ennek a világprocessusnak egy helyi részlete. Azt is tudom hogy e forradalom iránytűje a collectivismus felé mutat. De a socialismus nagy tudományos tekintélyei egybehangzólag hosszú fejlődési időt tűznek ki e végpont eléréséig, melynek stádiumait megállapítja a tömegeknek – nem egyeseknek hanem a tömegeknek – az az életérdeke, hogy a termelés folytonossága, sőt fokozása meg ne zavartassék, és megállapítja minden egyes nép fejlettségi foka. E mellett, ép azért mert világmozgalomról van szó, nem lehetnek a tempó-ban tulságosan nagy eltérések, legkevésbé gondolható az hogy a kevésbé érett a kevésbé elkészült gyorsabban haladjon az érettnél. A ki nagyon előretör épp úgy bizalmatlanságot ébreszt maga iránt, mint a ki nagyon elmarad. A kérdés ezen internacionalis oldalát nem lehet figyelmen kívül hagynunk. Lehetetlen hogy a socialisták – a kiknek a kormányzatban való részvételét szükségesnek tartom – ezt be ne lássák, lehetetlen hogy ne érezzék egy külső erőktől támogatott reakció veszélyét, mely beáll ha nem sikerül hazánkban az ő céljaik felé haladás tempóját, egyfelől az evolúció természetszerű gazdasági föltételei, másfelől a művelt világ mentalitása szerint megállapítani.”⁴⁵ – Ilyen szavakkal és érvekkel figyelmeztette a kicsi és sebezhető népköz-

társaságra a bel- és külpolitikai okok miatt leselkedő veszélyekre Apponyi 1918 végén Károlyit.

Viszont 1921-ben a népköztársaság miniszterelnöke, majd államelnöke ellen már hazaárulási per volt folyamatban, melyet az a politikai erő intézett Károlyi és az októbristák ellen, amely a fehérterror és az ellenforradalom által tudott hatalomra jutni és a trianoni békediktátumért, az ország testének megcsönkítéséért Károlyit és a kommunista tanácsköztársaságot tették felelőssé. A *Bécsi Magyar Újság* Apponyi-ellenes kritikájának az volt a lényege, hogy elvtelen az az ember, aki 1918-ban Károlyt, 1919 után Horthy-t támogatja. Így nyilatkoztak az ünnepeltről: „Minden bűnös és szerencsétlen politikai cselekvéseit és mulasztásait azszal indokolja, hogy amit tesz és amit nem tesz, a nemzet érdekében, tiszta és önzetlen hazafiságból cselekszi. Ezzel az érzéssel tapsolt a hadüzenetnek, ezzel az érzéssel lett Horthynak és Héjjasnak tőrője és támogatója és ugyanezzel az érzéssel írta az alábbi levelet Károlyi Mihályhoz. (...) Ahogy Apponyi a forradalom teljes megértését és a bolsevizmus recipéjét a régi Magyarország szolgabírói gondolatvilágával és kifejezéseivel (»megbízhatatlan balkán-népek«, »tótság«, »cseh uralom« stb.) és a belpolitikai forradalmi evolúció biztosításának helyeslésével összeegyezteti, azt a dialektikát és erkölcstelenséget nemcsak Bangha páter, de Héjjas Iván is megirigyelhetné. Ezért ünneplik ma Apponyit odahaza. Azokat, akik pontosan megjárták az utat, amelyet ő, levelében előírt, két esztendeje üldözik, gyalázzák, börtönben tartják, felkötik, Dunába fojtják. És Apponyi, aki azt írta Károlynak, hogy »benne vagyunk a nagy szociális világforradalomban, ami nálunk történik, ennek a világprocessusnak csak egy részlete«, – ez az Apponyi – Prónayval és Héjjassal – ma ott áll Horthy oldalán.”⁴⁶

A baloldali emigráció kísérlete, hogy borsot törjön az ünnevelt orra alá, valószínűleg teljesen hatástalan maradt és cikkük bizonyára el sem jutott az érintetthez. Csak a történészeknek szolgál öröme, hogy ezzel is színesebbé tehetik az Apponyi-kultusz első felvonásának bemutatását.

7. Következő felvonás?

Apponyi a sajtóban elhelyezett nyílt levélben mondott köszönetet mindazoknak, akik bármilyen formában részesei voltak ünnepeztetésének. „Oly tömeges üdvözlést vettem testületektől és egyesektől egyaránt, hogy anyagi lehetetlenség ezek mindegyikére – amint óhajtanám – külön-külön válaszolni. Kénytelen vagyok tehát mindnyájuknak együttvéve ez uton mondani forró hálát megemlékezésükért. Erekyként őrzök minden sort, amelyben a küldők jó indulata kifejezést nyert, származzék

az akár hatalmas testületektől, vagy magas állású egyénektől, akár legigénytelenebb polgártársamtól, de nem csupán ereklyeként, hanem emlékeztetőül is, arra, hogy adósságomban, mellyel nemzetemnek ennyi szeretetért tartozom és amelynek leróvása megmaradó éveim legfőbb célja. Isten áldja meg, Isten emelje fel drága hazánkat.”⁴⁷

Grófunk 1926-ban töltötte be nyolcvanadik életévét. Tavasszal levelet kapott Scitovszky Bélától, a Nemzetgyűlés elnökétől, melyben felhívta az aggastyán figyelmét, hogy a születésnap ünnepségre a parlament is készül, akárcsak korábban a hetvenötödik születésnapra is. Apponyinak fennmaradt válaszlevele, melyben reagált Scitovszky megkeresésére. „Nagybecsű leveledet vettem, mely mintegy hivatalosan értesít engem a nemzetgyűlés tagjainak 80^{ik} születésnapom ünneplésére vonatkozó szándékáról. Mondanom sem kell hogy képviselőtársaimnak ez a szándéka engem mélyen meghat és hogy átérzem annak megtisztelő voltát. Mégis kérnem kell, hogy ennek a kivitelét mellőzni méltóztassanak. Éppen csak öt éve hogy a nemzetgyűlés, az államhatalomnak, önkormányzatoknak összes tényezői, megyék, városok, községek épugy mint egyesületek és egyéb testületek, közéleti működésem 50^{ik} évfordulója alkalmából olyan ünnepi megemlékezéssel tiszteltek meg, a melynek emlékét erkölcsi örökségem egyik legbecsesebb részeként őrzöm és hagyományozom majd gyermekeimnek és unokáimnak, melyben azonban még nálamnál érdekesebb egyén is csak egyszer részesülhet életében. Születésem 80^{ik} évfordulója csak emberi, nem közéleti emléknap és én már régen elhatároztam hogy azt minden ünnepléstől távol, családom körében akarom egész csendben és visszavonultságban eltölteni. A legnagyobb hálával eltelve a megtisztelő szándék iránt mely képviselőtársaim részéről megnyilvánul, csak azt a becses jóindulatot kérem megtartani, melyből az kiindult, de a jóindulat ünnepélyes megnyilvánulását mellőztetni és e napra való visszavonultságot ohajtó lelki dispositiómat méltányoltatni kérem. Ki egyébiránt őszinte tisztelettel maradok igaz híved Apponyi Albert.”⁴⁸

Csak részben teljesült a „nemzet ügyvédjének” kívánsága. A jubileumi születésnap ünnepeltetés ugyanis nem maradt el teljesen, bár olyan méreteket koránt sem öltött, mint az 1921-es három napos ünnepségso-rozat. A gróf visszavonulhatott az államtól neki ajándékozott vidéki kastélyába, Gencsapátiba, de a Magyar Külügyi Társaság delegációja itt is utolérte, fogadnia kellett a küldötteket, akik egy Apponyiról szóló – méltató hangvételű – tanulmánykötettel érkeztek látogatóba.⁴⁹

Ennek a kötetnek az elemzése és a nyolcvanadik születésnap megemlékezés kiváló lehetőséget nyújt arra, hogy az Apponyi-kultusz részletes bemutatását a jövőben is folytassuk.

JEGYZETEK/NOTES

1. Anka László (2017): Apponyi Albert békedelegációs elnökségének előzményei. Emlékeztető. 2017/1–2. szám. 8–15. old.
2. Gulyás László (2012): A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek. 1919–1924. Attraktor. Máriabesnyő. 18–26. old. A beszéd elemzését lásd Gulyás László (2015): A magyar revízió földrajzi érvrendszerének első nyilvános megjelenése: Apponyi Albert 1920. január 26-i beszéde. Történeti Földrajzi Közlemények. 3. évfolyam 1. szám 2015/1. szám 151–164. old.
3. Pongrácz Kálmán (1941): A nemzet ügyvédje (Emlékezés Apponyi Albertre, a revízió első harcosára.) Különnyomat. Budapest.
4. Szécsényi András (2013): Apponyi Albert kultusza a két világháború között. Valóság. 2013/9. szám. 40–54. old.
5. Egy kultusz kutatásnak elengedhetetlen része a kultusz főszereplőjével kapcsolatban keletkező tárgyi emlékek vizsgálata, bemutatása. Apponyi esetében képeslapokra, fényképsorozatokra, emléktáblákra, az ünnepi alkalmak során ajándékba kapott dísz tárgyakra, díszpolgári oklevelekre lehet gondolni. Ezek bemutatása, képi megjelenítés formájában azonban nem lehetséges jelen keretek között.
6. Anka László (2014): Gróf Apponyi Albert belpolitikai pályafutása a dualizmus korában. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest. 187–196. old. Anka László (2015): „Vihar tépte büszke tölgyünk!” Gróf Apponyi Albert kultusza a kezdetektől napjainkig. In: Ujváry Gábor (szerk.): VERITAS Évkönyv 2014. VERITAS Történetkutató Intézet-Magyar Napló. Budapest. 99–124. old. Anka László szerk. (2016a): Apponyi Albert válogatott levelezése. VERITAS Történetkutató Intézet-Magyar Napló. Budapest. 40. 371–391. Anka László (2016b): Apponyi Albert születésnapjai a kultusz jegyében. Közép-európai Közlemények. 2016/4. szám. 9–18. Anka László (2019): A régi Országgyűlési Múzeum Apponyi Albert-emlékszobája. Történeti Muzeológiai Szemle. 17. Magyar Múzeumi Történész Társulat. Budapest. 51–66. old.
7. Apponyi Albert (1933): Élmények és emlékek. Athenaeum. Budapest. 228. old.
8. Vizi László Tamás (2017): A trianoni ceremónia. Emlékeztető. 2017/1–2. szám. 26. old.
9. Apponyi. Budapesti Hírlap. 1921. május 1. 1. old.
10. Budapesti Hírlap. 1921. május 29. 2. old.
11. Apponyi. Budapesti Hírlap. 1921. május 21. 1. old.
12. Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés naplója. X. köt. Athenaeum. Budapest. 1921, (a továbbiakban: NN. 1920.) (1921. május 27. ülés) 215. old.
13. Uo. 215., 218. old.
14. Népszava. 1921. május 28. 2. old.
15. Nemzetünk apostola. Pesti Hírlap. 1921. május 29. 1. old.

16. Magyarország hódolata Apponyi ünnepén. Pesti Napló. 1921. május 29. 2. old.
17. Az országos Apponyi-ünnep. Budapesti Hírlap. 1921. május 28. 4. old.
18. Apponyi ünneplése. Népszava. 1921. május 29. 3. old.
19. Színház és zene. Apponyi ünneplése a színházakban. Pesti Hírlap. 1921. május 31. 4. old.
20. NN. 1920. X. köt. (1921. május 27. ülés) 216. old.
21. Apponyi és Rákosi Jenő a Képzőművészeti Társulat tiszteleti tagjai. Budapesti Hírlap, 1921. május 29. 6. old.
22. Apponyi ünneplése a nemzetgyűlésen. Pesti Hírlap. 1921. május 28. 1. old.
23. Az Apponyi-ünnep. Budapesti Hírlap, 1921. május 20. 4. old.
24. NN. 1920. X. köt. (1921. május 27. ülés) 217. old.
25. Apponyi ünneplése a nemzetgyűlésen. Pesti Hírlap. 1921. május 28. 2. old.
26. Apponyi ünneplése. Budapesti Hírlap. 1921. május 25. 4. old.
27. Németh Csaba (2013): Gróf Apponyi Albert Tápiógyörgye elfeledett díszpolgára. Thapeu. 2013/3. szám. 6–7. old.
28. Anka (2019): 63. old.
29. Uo. 57. old.
30. *Jegyzék gróf Apponyi Albertné Ónagyméltósága által boldogult férje, néhai gróf Apponyi Albert hagyatékából az Országgyűlési Múzeum részére ajándékozott ereklyetárgyakról.* MNL OL, Parlamenti Múzeum. K 816. 1. d. 1. t. 258–266.
31. Az Apponyi-ünnep. Budapesti Hírlap. 1921. május 20. 4. old.
32. Szécsényi (2013): 43–44. old.
33. Anka (2016b): 12. old.
34. Apponyi és Rákosi Jenő a Képzőművészeti Társulat tiszteleti tagjai. Budapesti Hírlap. 1921. május 29. 6. old.
35. Hatóságok és egyesületek. Pesti Hírlap. 1921. május 29. 4. old.
36. OSZKK, Apponyi Alberthez hetvenötödik születésnapja alkalmából intézett üdvözlő levelek 1921. május. Hatóságok és testületek üdvözlő iratai. Fol. Hung. 2178/I. Apponyi Alberthez hetvenötödik születésnapja alkalmából intézett üdvözlő levelek 1921. május. Magánosok üdvözlő iratai. Fol. Hung. 2178/II.
37. OSZKK, Fol. Hung. 2178/II. 24–26. 30–35. 88. 276–277. 288. 293. 315. 322–323.
38. *Nagy Ferenc levele Apponyi Alberthez, dátum nélkül.* Anka (2016a): 386. old.
39. Uo.
40. IV. Károly üdvözlése. Pesti Hírlap. 1921. május 29. 5. old. Károly király üdvözlő távirata. Budapesti Hírlap. 1921. május 28. 5. old. Károly király üdvözlője. Pesti Napló. 1921. május 29. 2. old.
41. Pesti Napló. 1921. május 31. 4. old.
42. Freissberger Gyula szerk. (1927): Országgyűlési almanach az 1927–1931. évi országgyűlésre. I. köt. Képviselőház. Budapest. 48–49. old. Lengyel László–Vidor Gyula szerk. (1931): Magyar országgyűlési almanach Ötszáz magyar élet. 1931–1936. Globus. Budapest. 16. old.
43. Apponyi az aranygyapjas-rend lovagja. Pesti Hírlap. 1921. június 17. 6. old.

44. Anka (2016a): 167–170. old.
45. Uo. 169. old.
46. Apponyi levele Károlyi Mihályhoz. Bécsi Magyar Újság. 1921. május 27. 1. old.
47. Apponyi köszönete. Pesti Hírlap. 1921. május 31. 2. old. Pesti Napló. 1921. május 31. 4. old.
48. *Apponyi Albert levele a képviselőház elnökéhez*. OSZKK. Levelestár.
49. Apponyi Emlékkönyv. Adalékok Apponyi Albert gróf közéleti működésének méltatásához születésének 80-ik évfordulója alkalmából. Magyar Külügyi Társaság. Budapest. 1926.

FELHASZNÁLT IRODALOM/REFERENCES

- Anka László (2015): „Vihar tépte büszke tölgyünk!” Gróf Apponyi Albert kultusza a kezdetektől napjainkig. In: Ujváry Gábor (szerk.): VERITAS Évkönyv 2014. VERITAS Történetkutató Intézet-Magyar Napló. Budapest. 99–124. old.
- Anka László szerk. (2016a): Apponyi Albert válogatott levelezése. VERITAS Történetkutató Intézet-Magyar Napló. Budapest.
- Anka László (2016b): Apponyi Albert születésnapjai a kultusz jegyében. Közép-európai Közlemények. 2016/4. szám. 9–18.
- Anka László (2017): Apponyi Albert békedelegációs elnökségének előzményei. Emlékeztető. 2017/1–2. szám. 8–15. old.
- Anka László (2019): A régi Országgyűlési Múzeum Apponyi Albert-emléksobája. Történeti Muzeológiai Szemle. 17. Magyar Múzeumi Történész Társulat. Budapest. 51–66. old.
- Apponyi Albert (1933): *Élmények és emlékek*. Athenaeum. Budapest.
- Apponyi Emlékkönyv. Adalékok Apponyi Albert gróf közéleti működésének méltatásához születésének 80-ik évfordulója alkalmából. Magyar Külügyi Társaság. Budapest. 1926.
- Az 1920. évi február hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés naplója. X. köt. Athenaeum. Budapest. 1921.
- Gulyás László (2012): A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek. 1919–1924. Attraktor. Máriabesnyő.
- Gulyás László (2015): A magyar revízió földrajzi érvrendszerének első nyilvános megjelenése: Apponyi Albert 1920. január 26-i beszéde. Történeti Földrajzi Közlemények. 3. évfolyam 1. szám 2015/1. szám 151–164. old.
- Németh Csaba (2013): Gróf Apponyi Albert Tápiógyörgye elfeledett díszpolgára. Thapeu. 2013/3. szám. 6–7. old.
- Pongrácz Kálmán (1941): A nemzet ügyvédje (Emlékezés Apponyi Albertre, a revízió első harcosára.) Különnyomat. Budapest.
- Szécsényi András (2013): Apponyi Albert kultusza a két világháború között. Valóság. 2013/9. szám. 40–54. old.
- Vizi László Tamás (2017): A trianoni ceremónia. Emlékeztető. 2017/1–2. szám. 26. old.

Levéltári források/archived materials

MNL OL, Országgyűlési Levéltár, K 2. A Parlamenti Múzeum leltára 5540-11780. tételszámig.

MNL OL, Parlamenti Múzeum. K 816. 1. d. 1. t. Levelek, jelentések, jegyzékek 1923–1933.

MNL OL, Parlamenti Múzeum, K 816. 7. d. 7. t. Feljegyzések, útmutatók, a Parlamenti Múzeum kiállításaira, adományaira vonatkozóan.

OSZKK, Apponyi Albert levele a képviselőház elnökéhez. Levelestár.

OSZKK, Apponyi Alberthez hetvenötödik születésnapja alkalmából intézett üdvözlő levelek 1921. május. Hatóságok és testületek üdvözlő iratai. Fol. Hung. 2178/I.

OSZKK, Apponyi Alberthez hetvenötödik születésnapja alkalmából intézett üdvözlő levelek 1921. május. Magánosok üdvözlő iratai. Fol. Hung. 2178/II.

Sajtóforrások/media resources

Bécsi Magyar Újság, 1921.

Budapesti Hírlap, 1921.

Népszava, 1921.

Pesti Hírlap, 1921.

Pesti Napló, 1921.